ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

Resume. The anthroponymic system of Surkhandarya is a complex, multi-layered linguistic space formed at the intersection of various historical eras, ethnicities, and cultures. Hybrid names resulting from the adaptation of Turkic, Arabic, and Persian-Tajik elements prevail over purely Uzbek names in the region. The ethno-demographic composition and Kipchak dialect directly influence the geographical distribution and phonetic variation of these names. Furthermore, anthroponyms not only serve for personal identification but also reflect national identity, religious beliefs, and socio-cultural codes.

Резюме. Антропонимическая система Сурхандарьи представляет собой сложную многослойную лингвистическую среду, сформировавшуюся на стыке различных эпох, этносов и культур. В регионе гибридные имена, возникшие в результате адаптации тюркских, арабских и персидско-таджикских элементов, преобладают над собственно узбекскими именами. Этнодемографический состав и кипчакский диалект напрямую влияют на территориальное распространение и фонетическое варьирование имен. Кроме того, антропонимы не только служат для идентификации личности, но и отражают национальную идентичность, религиозные верования и социокультурные коды.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

RANG KOMPONENTLI BIRLIKLARNING MENTAL BIRLIKLARDA AKSI

Israilova Saodat Turapovna,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz, ma'naviy boyligimizga bo'lgan e'tibor davlat miqyosiga ko'tarilmoqda. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq ota-bobolarimizdan, ajdodlarimizdan qolgan ma'naviy boyliklarni, jumladan, musiqiy madaniyatni avaylab-asrash, tiklash borasida, qolaversa, zamon bilan hamohang qadam tashlash borasida talaygina ishlar qilindi. Bu borada o'tgan ajdodlarimiz bizlarga meros qilib qoldirib ketgan ulkan ma'naviy boyligimiz asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Har bir rang har bir millat madaniyatida o'ziga xos lingvokulturologik xususiyatga ega. Bu o'sha millatdagi aholining turmush tarzidan, madaniyatidan, jamiyatdagi ahvolidan kelib chiqib belgilanadi. Jumladan, yashil rang musulmon olamida o'ziga xos ramziy rangdir. Undan tashqari yangilanish, yosharish belgilarini ifodalaydi. Qizil rang esa tanimizda oqib turgan qonni bildirib, o'ziga tortuvchi, qiziqqonlikni, o'jarlikni ifodalaydi. Sariq rang ba'zan oltin ma'nosini ifodalasa, ba'zan kasallik ma'nosini bildiradi.

Ingliz tilida so'zlashuvchilar yashil deb atalishi mumkin bo'lgan ob'ektlar uchun "ko'k" so'zini ishlatmaydilar, ammo qozoq tilida bu usul mavjud. "Ko'k" rangning semantik maydoni ingliz tilidan farqli o'laroq yetarlicha keng. Ko'p hollarda bu rang oq va yashil narsalarni ko'rsatadi. Qozoqlar, odatda, oq otlarni at emas, ko'kat, qo'chqorni (ko'kteke), buqani (ko'kugez), bug'uni (ko'kbo'lan), itni (ko'ket), bo'rini (ko'kbo'ron) deyishadi.

O'zbek xalq marosimlari va udumlarida ko'k rangining ahamiyati katta. Surxondaryo hududidagi nikoh to'ylarida ko'k rangiga bo'lgan e'tiborni ko'rish

mumkin. Ma'lumotlarga ko'ra, kelin tushirgan qaynona "Kelin salom" da keliniga: "Sen yashaydigan o'tov – qora, osmon – ko'k, dala-dasht –yashil, qozon-o'chog'ing – qora, soching – qora, ular ichida alohida ko'zga tashlanib yurishing uchun qizil ko'ylak kiydirdim, iloyo, sen ko'k ko'ylak kiyma, qoraga botma, qizamiqqa chalinma, yuzing ko'ylagingdek qizil bo'lib yursin" deb niyat bildirar ekan. Bundan shuni anglashimiz mumkinki, ko'k leksemasining "osmon" ma'nosidagi shakldoshi va bir o'rinda "aza" ma'nosidagi konnotativ semasi yuzaga chiqqan.

Ranglar u yoki bu xalqning ijtimoiy-madaniy hayoti, urf-odati, marosimi, qadimiy qarashlari bilan chambarchas bog'liq. Xalqlarning mifologik va diniy qarashlari ham ranglarda turlicha aks etadi. Bundan tashqari xalqlarning ijtimoiy hayoti, geografik muhiti ham ranglarga nisbatan munosabatning xilma-xilligiga olib keladi. Jumladan, dunyoning qutbi to'rt xil rangda tasavvur qilingan: sharq – yashil, janub – qizil, shimol – qora, g'arb – oq rangda. Shu asosda mintaqalarning har birida yashovchilar uchun o'sha rang muqaddas sanalgan.

Ranglarning ramziy va lingvokulturologik xususiyatlari xalq og'zaki ijodining birgina maqollarida emas, balki xalq qo'shiqlarida hamda qo'shiq-o'yinlarida ham o'z aksini topgan. Masalan, "Oq terakmi, ko'k terak", o'yini, "Ko'pkari" sayillari shular jumlasidandir. O'yinlarning kattagina qismi o'tmishda yaratilgan bo'lib, ularning kelib chiqishiga qadimgi ajdodlarimizning animistik va totemistik, fetishistik, turli magik tasavvur-tushunchalari, e'tiqodiy qarashlari asos bo'lgan. Bu esa o'yinlarning yo nomidan, yo ular tarkibida uchraydigan ayrim motivlaridan sezilib turadi. Aytaylik, bolalar o'rtasida keng tarqalgan "Oq terakmi, ko'k terak" o'yini asosida ibtidoiy odamlarning oq va ko'k ranglar haqidagi mifologik qarashlari bilan bir qatorda, daraxtlar topinchiga daxldor totemistik tasavvur-tushunchalari yotadi.

"Ko'k bo'ri", ya'ni xalqimiz milliy o'yini sanalgan ko'pkarining kelib chiqishi ham shunga borib taqaladi. Ko'pkari o'yini Markaziy Osiyoda yashovchi dasht xalqlarining qadimdan shakllangan milliy o'yini hisoblanadi. Ko'pkari o'yini rus tilida "kozladranie" (uloq tortish), qozoqlarda "ko'kpari tortu", tojiklarda "bo'ztozi" yoki "bo'z kashi", o'zbeklarda "uloq" yoki "ko'pkari" deb ataladi. Ammo faqat oltoy va qirg'iz tilida ko'pkarining etimologik asosi hisoblangan eng qadimgi nomi – "kəkbəry" saqlanib qolgan.

Yuqorida ta'kidlanganidek, ko'pkari so'zi turli xalqlarda turlicha talaffuz qilinadi. Ammo "kök börÿ" etimologiyasi xususidagi fikrlarni tahlil qilish shuni anglatadiki, oltoylar ko'pkarini eng to'g'ri nomlashgan va "kök börÿ" tarzida talaffuz qilishgan. "Kok boru" o'zbek tiliga deyarli buzilmay, "ko'k bo'ri" tarzida tarjima qilinadi. Bundan ko'rinadiki, o'yin dastlab turkiy xalqlarning bo'ri totemiga e'tiqodi sifatida shakllangan[1].

Ko'k bo'ri kezgan sarhad itlarga talosh endi,
Ko'tarilgan bosh emas, birgina quyosh endi,
Uchqun sochgan ko'zlarning topingani yosh endi,
Turkiy elning shiddati so'nganga o'xshayotir.

Bizningcha, ko'pkari so'zining "ko'kbo'ri"ga bog'liqligi rang elementlariga ham bog'liq bo'lishi mumkin. Sababi yurtimizning ba'zi shevalarida bo'ri bo'zbo'ri shaklida ham talaffuz etiladi. Bo'z so'zi och kulrangga yaqin rangni ifodalaydi. Bilamizki, bo'rining rangi ham ko'k emas, asli shundaydir.

Xalqimizning motam marosimlarida ayollar ko'k, yashil, oq, ba'zan, qora matolardan tikilgan kiyimlar kiyib, o'z azadorliklarini bildiradi. Bunda aza kiyimlarining rangi orqali o'lim, motam, qayg'u-musibat yuz berganligi ifoda etiladi. Jumladan:

To'ychivoyning bog'ida
O'sma buralib qoldi.
Onasini so'rasang,
Ko'kka o'ralib qoldi[2]

"Ko'kka o'ralish", ya'ni ko'm-ko'k kiyish azadorlikni anglatadi. Azador ayollar o'ziga oro bermasdan yuradi. Shuning uchun qo'shiqda bog'dagi o'smaning o'z vaqtida olib ishlatilmaganligi sabab buralib qolganligi alohida ta'kidlanayotir. Suv va osmon marhumlar ruhi qo'nim topadigan manzillardan deb qaralishi tufayli ularning tusini belgilovchi ko'k rang motam marosimida azadorlik ramzini ifodalovchi ranglardan sanaladi".

Xususan, xalqimiz udumi bo'yicha motam marosimlarida marhum agar yosh bo'lsa, mayit solingan tobut ustiga qizil baxmaldan, o'rta yosh bo'lsa – ko'k yoki to'q yashil matodan, keksa bo'lsa – oq mato yopiladi. Bunda ko'k rang marhumning yoshlik, navqironlik holatlarini ifodalaydi.

Motam bilan bog'liq "aza kiyish" va "aza yechish"[3] kabi rasm-rusumlarda ranglarning ma'nosiga alohida e'tibor qilinadi. "Aza kiyish" rasmi kabi "aza yechish" rusumi ham maxsus tashkil qilinadi. Bu rasm-rusumlar, odatda, motamga aloqador "Qirq" va "Yil" marosimlari ichida bajariladi. "Aza yechish" da ayollar oq, ko'k, qora rangdagi liboslarini va ro'mollarini yechib tashlab, motam tutishni to'xtatganliklarini ma'lum qilishadi. Aza kiyimlari yechilgach, o'rniga xursandchilikni, tinchlik va xotirjamlikni ifodalovchi qizil yoki ochiqroq rangdagi liboslar kiyiladi.

[1] Bo'ronov A. Oltoylar. – Toshkent: Muharrir, 2017. – 132 b.

[2] Xalq qo'shiqlari/ O'zbek xalq ijodi. Ko'p tomlik. Nashrga tayyorlovchilar M.Alaviya va S.Ro'zimboev. –Toshkent: Adabiyot va san'at, 1983. – 40 b.

[3] Ro'zieva M. O'zbek xalq qo'shiqlarida rang simvolikasi: Filol.fan.nomz….diss. – Toshkent, 2017. – 23 b.

“Oq terakmi, ko‘k terak” o‘yin-qo‘shiq bo‘lib, uzoq zamonlardan beri bolalar repertuarida yashab kelmoqda. Bu o‘yin haqida o‘zbek bolalar folkloriga bag‘ishlangan deyarli har bir ishda u yoki bu darajada fikr bildirilib o‘tilgan. G‘.Jahongirov[1] esa o‘yinning tarixiy-genetik ildizlariga nazar solishga urinib, uning kelib chiqishiga qabilachilik davridagi jang ko‘rinishlari, uning qoidalari ta’sir ko‘rsatgan, degan mulohazani ilgari suradi.

Xorazm xalqi bolalari orasida hamon o‘ynalib kelinayotgan “Oq sholi, ko‘k sholi” o‘yini ham diqqatga sazovordir. Bu o‘yin, asosan, dehqonchilik bilan shug‘ullanuvchi aholi o‘rtasida shakllangan bo‘lib, unda sholining yaxshi yoki yomon hosil berganligiga ishora qiluvchi ma’noga urg‘u qilingan. Bunda “oq sholi” oppoq, bo‘liq, sifatli, yaxshi guruch donalarini anglatsa, “ko‘k sholi” birikmasi kasallangan, qoraygan, sifatsiz guruch donalariga yoki kurmakka nisbatan qo‘llangani seziladi. Bu ranglarda ham qadimgi insonlarning oq va ko‘k ranglar haqidagi mifologik tasavvurlari, binobarin, oq rangda – baxt, omad, yorug‘lik, yaxshilik; ko‘k rangda – o‘lim kabi ramziy ma’no tovlanishlari aks etgan.

Sh.Galiev[2] bu o‘yinning poetik ramziy tilini tahlil etar ekan, undagi “oq” va “ko‘k” ranglarini fasllarga ko‘ra tavsiflaydi. Tadqiqotchining fikricha, ko‘k – ko‘klam, butun olamning yam-yashil libosga burkanish davri, oq esa oppoq qor bilan o‘tadigan qishning poetik analogidir. Bizningcha, “oq” va “ko‘k” ranglari dastlabki mifologik tushunchalarni o‘zida saqlab qolgan. Ya’ni oppoq, sifatli sholini qish bo‘yi saqlash va uni ko‘klamga yetkazib qayta ekish, sifati pastroq sholini esa ko‘klamga yetkazmay, iste’mol qilib tugatish mazmuni o‘yin-qo‘shiqda yetakchilik qiladi. O‘yinda terak behudaga “oq” va “ko‘k” ranglari bilan keltirilmayapti. Bunda ibtidoiy insonlarning “oq” rangni – baxt, yaxshilik, sog‘liq-salomatlik, tinch hayot ramzida, “ko‘k” rangni – o‘lim, yomonlik ramzida tushunganliklariga oid tasavvurlari asos bo‘lganligi yana bir karra tasdiqlanadi.

Tarixdan ma’lumki, har bir xalqning millat sifatida shakllanishida asrlar davomida an’anaga aylanib borgan milliy qadriyatlari muhim sanaladi. Milliy qadriyatlar har bir xalqning boshqa xalqdan ajratib turadigan jihatlarini belgilab beradi. Ana shunday qadriyatlar zamirida milliy o‘zlikni anglashda muhim bo‘lgan ma’naviyat nurlari mujassam.

Xalq qo‘shiqlarida ham ranglarining o‘ziga xos ahamiyatini ko‘rish mumkin:

Ko‘k ulog‘im yo‘qotdim, ko‘rdingmi qiz?
Kecha yuvgan sochingni o‘rdingmi qiz?

Ushbu qo‘shiqda tilga olingan ko‘k uloqning yo‘qolish tasvirida qadim marosim izlari mavjud. Ko‘k rang yaxshilik, ezgulik, pok niyatlar ramzidir, lirik qahramonning ko‘k uloqni yo‘qotishi esa yor bilan uchrashuv niyati xavf ostida qolayotganidan darak beradi. Demak, lirik qahramon kechinmalariga qiyos sifatida kelayotgan bu holatlar zamirida ko‘hna xalqning ishonchlari bilan bog‘liq tasavvurlar turibdi.

Qoshi qora, yuzi oqning
Man yori bo‘lsam kerak.
Ko‘kkina kaptar bo‘lib,
Ko‘ksida jon bersam kerak.[3]

Tahlilga tortilayotgan bu to‘rtlik birinchi misrasidagi “qoshi qora”, “yuzi oq” istioraviy ifodasi ma’shuqa, “ko‘k kaptar” ramzi oshiq yigit timsolini o‘zida gavdalantirmoqda. Chunki qadimda insonlar joni uzilgan insonning ruhi og‘zidan qush, ko‘pincha, ko‘k kaptar yoki musicha ko‘rinishida uchib chiqib ketadi, degan diniy-mifologik qarashga ega bo‘lgan. Shuning uchun mazkur qo‘shiqda lirik qahramon yorga yetishish mashaqqatini jon bermoq holatiga mantiqan tenglashtirar ekan, o‘z holatini ko‘k kaptar timsolida ifodalashga urinadi.

Dunyoda hikmat durdonalarini yaratmagan, ularda o‘zining e’tiqodiy tasavvurlarini ifodalamagan va asrlar osha ko‘z qorachig‘iday asrab-avaylamagan birorta xalq yo‘q va bo‘lishi ham mumkin emas. Zero, mashhur ingliz olimi B.Teylor alohida ta’kidlaganidek, “Maqollar ibtidoiy madaniyatning yuqori bosqichlarida paydo bo‘lib, uzoq davrlar yashash xususiyatiga ega”.

Xulosa shuki, til har bir millatning ulkan boyligi, benazir qadriyati va bebaho mulki hisoblanadi. Har bir xalq va elat, o‘zi e’zozlaydigan tilga ega. Tilning ijodkori bo‘lgan xalq, elatning tarixi va madaniyati tilda aks etadi, til ijtimoiy taraqqiyotda ulug‘vor ahamiyat kasb etadi. Til – har bir millat o‘zligining ajralmas belgisidir.

Rezyume. Rang etnonimlari fazo va vaqt kabi boshqa toifalar qatorida etnik guruhning ma’lum bir lingvistik rasmiga ma’lum “rang” berishga va “ohang”ni o‘rnatishga qodir. Atrofdagi voqelikda sodir bo‘layotgan tartibsizlikda tartib yaratish o‘ziga xos va uning ranglar tufayli dunyo rangsiz emas, balki jilokor ko‘rinadi. Garchi “Rang madaniy darajadan va boshqa xususiyatlardan qat’i nazar, barcha xalqlar uchun umumiy hodisa” bo‘lsa-da, shunga qaramay, A.Vejbitskaya bu universal insoniy tushuncha emas, deb hisoblaydi. Barcha

[1] Jahongirov G‘. O‘zbek bolalar folklori. – Toshkent, 1975. – 110 b.
[2] Galiev Sh. O‘zbek bolalar o‘yin folklori. – Toshkent, 1998. – 480 b.
[3] Oq olma, qizil olma. O‘zbek xalq qo‘shiqlari/O‘zbek xalq ijodi. Ko‘p tomlik. To‘plovchi M.Alaviya. –Toshkent: Adabiyot va san’at, 1972. – 40 b.

madaniyatlarda odamlar uchun vizual idrok muhim ahamiyatga ega va ular ko‘rgan narsaning tavsifi muhim ahamiyatga ega, ammo ular vizual tajribasining tomonlaridan birining alohida belgisi sifatida maxsus “rang”ga ega bo‘lishlari shart emas. Barcha tillarda “ko‘rish» so‘zi bor, lekin “rang” uchun so‘z bo‘lishi shart emas.

Resume. Color ethnonyms are able to give a certain “color” and set a “tone” to a certain linguistic picture of an ethnic group, among other categories such as space and time. Creating order in the chaos of the surrounding reality is unique, and thanks to its colors, the world looks bright, not colorless. Although ”Color is a common phenomenon for all peoples, regardless of cultural level and other characteristics”, nevertheless, A. Vejbitskaya believes that it is not a universal human concept. Visual perception is important to people in all cultures, and the description of what they see is important, but they don’t necessarily have a specific ”color” as a specific marker of one aspect of their visual experience. All languages have a word for ”sight”, but not necessarily a word for ”color”.

Резюме. *Цветовые этнонимы способны придавать определенный «цвет» и задавать «тон» определенной языковой картине этноса, среди других категорий, таких как пространство и время. Создание порядка в хаосе окружающей действительности уникально, и благодаря его краскам мир выглядит ярким, а не бесцветным. Хотя «Цвет – явление общее для всех народов, независимо от культурного уровня и других характеристик», тем не менее, А. Вейбицкая считает, что это не общечеловеческое понятие. Зрительное восприятие важно для людей во всех культурах, и описание того, что они видят, важно, но они не обязательно имеют определенный «цвет» в качестве определенного маркера одного аспекта своего визуального опыта. Во всех языках есть слово «зрение», но не обязательно слово «цвет».*